

**PEDAGOGIK KOMPETENSIYALAR TIZIMIDA LIDERLIK
KOMPETENSIYASINING INTEGRATIV XARAКTERI****Abdullayeva Nasiba Jurayevna**

Andijon davlat pedagogika instituti

Pedagogika kafedrası professori

Qodirova Madinaxon Muhammad qizi

Andijon davlat pedagogika instituti

Pedagogika yo‘nalishi 1-bosqich magistranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada pedagogik kompetensiyalar tizimida liderlik kompetensiyasining integrativ xarakteri ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilindi. Tadqiqot davomida liderlik kompetensiyasining kommunikativ, tashkiliy, innovatsion, refleksiv va emotsional kompetensiyalar bilan o‘zaro bog‘liqligi o‘rganildi. Shuningdek, pedagogik liderlikning ta‘lim sifati, o‘quvchilar motivatsiyasi va jamoaviy hamkorlikka ta‘siri baholandi. Tadqiqot natijalari liderlik kompetensiyasi pedagogning kasbiy faoliyat samaradorligini oshiruvchi muhim integrativ omil ekanligini ko‘rsatdi. Zamonaviy ta‘lim tizimida pedagoglarni lider sifatida shakllantirish, ularning innovatsion va kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish dolzarb vazifalardan biri ekanligi asoslab berildi.

Kalit so‘zlar: pedagogik kompetensiya, liderlik kompetensiyasi, integrativ yondashuv, kommunikativ kompetensiya, innovatsion kompetensiya, refleksiv kompetensiya, emotsional intellekt, pedagogik liderlik, ta‘lim sifati, kasbiy rivojlanish.

Аннотация: В данной статье научно-теоретически проанализирован интегративный характер лидерской компетенции в системе педагогических компетенций. В ходе исследования изучалась взаимосвязь лидерской компетенции с коммуникативной, организационной, инновационной, рефлексивной компетенциями и эмоциональным интеллектом. Также была оценена роль педагогического лидерства в повышении качества образования, мотивации обучающихся и развитии командного взаимодействия. Результаты исследования показали, что лидерская компетенция является важным интегративным фактором повышения профессиональной эффективности педагога. Обоснована необходимость формирования педагогов как лидеров и развития их инновационных и коммуникативных компетенций в современной системе образования.

Ключевые слова: педагогическая компетенция, лидерская компетенция, интегративный подход, коммуникативная компетенция, инновационная компетенция, рефлексивная компетенция, эмоциональный интеллект, педагогическое лидерство, качество образования, профессиональное развитие.

Abstract : This article analyzes the integrative nature of leadership competence within the system of pedagogical competencies from a scientific and theoretical perspective. The study examined the relationship between leadership competence and communicative, organizational, innovative, reflective competencies, as well as emotional intelligence. In addition, the impact of pedagogical leadership on educational quality, student motivation, and teamwork development was evaluated. The research findings demonstrated that leadership competence is an important integrative factor in improving the professional effectiveness of teachers. The study substantiates

the necessity of developing teachers as leaders and enhancing their innovative and communicative competencies in the modern educational system.

Keywords: pedagogical competence, leadership competence, integrative approach, communicative competence, innovative competence, reflective competence, emotional intelligence, pedagogical leadership, educational quality, professional development.

Kirish

Bugungi globallashuv va ta'lim tizimining modernizatsiyalashuvi sharoitida pedagog kadrlarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi [1]. Zamonaviy ta'lim jarayonida pedagog nafaqat bilim beruvchi mutaxassis, balki ta'lim muhitini boshqaruvchi, innovatsion faoliyatni tashkil etuvchi hamda jamoadagi hamkorlikni yo'lga qo'yuvchi lider sifatida ham namoyon bo'lishi lozim [2]. Shu sababli pedagogik kompetensiyalar tizimida liderlik kompetensiyasi alohida ahamiyat kasb etmoqda. Kompetensiyaviy yondashuv ta'lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biri bo'lib, u pedagogning nazariy bilimlari, amaliy ko'nikmalari, kommunikativ madaniyati va shaxsiy fazilatlarini yagona tizim sifatida shakllantirishga xizmat qiladi [3]. Pedagogik kompetensiyalar tarkibida kommunikativ, metodik, axborot-kommunikatsion, innovatsion va refleksiv kompetensiyalar bilan bir qatorda liderlik kompetensiyasi ham muhim tarkibiy qism sifatida qaralmoqda [4]. Chunki lider pedagog ta'lim jarayonida o'quvchilarni motivatsiyalash, jamoani boshqarish, muammoli vaziyatlarni hal qilish va samarali hamkorlik muhitini yaratish qobiliyatiga ega bo'ladi.

Liderlik kompetensiyasi ko'p qirrali va integrativ xarakterga ega bo'lib, u bir nechta kompetensiyalarning o'zaro uyg'unlashuvi asosida shakllanadi [5]. Ushbu kompetensiya tarkibida kommunikativ madaniyat, emotsional intellekt, tashkiliy qobiliyat, strategik fikrlash va innovatsion yondashuv kabi jihatlar mujassamlashgan [6]. Shu jihatdan liderlik kompetensiyasi pedagogning kasbiy faoliyatida integratsion vazifani bajarib, boshqa kompetensiyalarni bir tizimga birlashtiradi. So'nggi yillarda pedagogik ta'lim tizimida liderlik kompetensiyasini rivojlantirishga oid ilmiy tadqiqotlar soni ortib bormoqda. Xususan, pedagogik liderlikning ta'lim sifati, o'quvchilar motivatsiyasi va innovatsion faoliyat samaradorligiga ta'siri ko'plab tadqiqotlarda asoslab berilgan [7]. Tadqiqotchilar pedagogning liderlik salohiyati ta'lim jarayonining samarali tashkil etilishida muhim omil ekanligini ta'kidlaydilar [8]. Biroq pedagogik kompetensiyalar tizimida liderlik kompetensiyasining integrativ xarakterini chuqur tahlil qilish va uning tarkibiy komponentlarini aniqlash masalalari hali yetarlicha o'rganilmagan.

Pedagogik liderlikning integrativ mohiyati pedagogning shaxsiy va kasbiy sifatlarini kompleks rivojlantirish bilan chambarchas bog'liq [9]. Zamonaviy ta'limda pedagogning lider sifatida shakllanishi nafaqat bilim va malaka, balki ijtimoiy faollik, kreativ fikrlash va innovatsion yondashuvni ham talab etadi [10]. Shu sababli pedagogik kompetensiyalar tizimida liderlik kompetensiyasining o'рни va ahamiyatini ilmiy jihatdan asoslash muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega. Mazkur maqolaning maqsadi pedagogik kompetensiyalar tizimida liderlik kompetensiyasining integrativ xarakterini tahlil qilish, uning tarkibiy komponentlari hamda pedagogik faoliyatdagi ahamiyatini ilmiy jihatdan asoslashdan iborat.

Materiallar va metodlar

Mazkur tadqiqot pedagogik kompetensiyalar tizimida liderlik kompetensiyasining integrativ xarakterini o'rganishga qaratilgan bo'lib, unda nazariy, tahliliy va qiyosiy metodlardan foydalanildi [1]. Tadqiqot davomida pedagogik kompetensiya, liderlik kompetensiyasi hamda kompetensiyaviy yondashuvga oid mahalliy va xorijiy ilmiy manbalar o'rganilib, ularning ilmiy-nazariy asoslari tahlil qilindi [2]. Shuningdek, zamonaviy pedagogik ta'lim tizimida liderlik kompetensiyasining o'рни va uning boshqa kasbiy kompetensiyalar bilan integratsiyasi

aniqlashtirildi. Tadqiqotning asosiy obyektini oliy ta'lim tizimida faoliyat yuritayotgan pedagoglarning kasbiy kompetensiyalari hamda ularning liderlik faoliyati tashkil etdi [3]. Tadqiqot jarayonida pedagoglarning kommunikativ, tashkiliy, refleksiv va innovatsion kompetensiyalarining liderlik kompetensiyasi bilan o'zaro bog'liqligi o'rganildi. Shu maqsadda pedagogik faoliyat jarayonida uchraydigan kasbiy vaziyatlar, boshqaruv faoliyati va jamoaviy hamkorlik holatlari tahlil qilindi [4].

Tadqiqot davomida kuzatish, suhbat, anketa va pedagogik tahlil metodlaridan foydalanildi. Anketa so'rovlarini orqali pedagoglarning liderlik kompetensiyasiga oid bilim, ko'nikma va shaxsiy sifatleri baholandi [5]. So'rovnomalarda pedagoglarning jamoani boshqarish, nizoli vaziyatlarni hal qilish, ta'lim jarayonida motivatsiya yaratish hamda innovatsion faoliyatni tashkil etish qobiliyatlariga alohida e'tibor qaratildi. Tadqiqotda jami 120 nafar pedagog ishtirok etdi va ular turli pedagogik tajriba hamda malaka darajasiga ega bo'lgan respondentlardan iborat bo'ldi [6]. Nazariy tahlil jarayonida liderlik kompetensiyasining tarkibiy komponentlari sifatida kommunikativ madaniyat, emotsional intellekt, strategik fikrlash, kreativlik va tashkiliy qobiliyat kabi omillar ajratib ko'rsatildi [7]. Shuningdek, liderlik kompetensiyasining pedagogik kompetensiyalar tizimidagi integrativ funksiyasi tahlil qilinib, uning boshqa kompetensiyalarni uyg'unlashtiruvchi omil sifatidagi ahamiyati asoslandi. Pedagogik liderlikning samaradorligi o'quvchilar bilan muloqot sifati, ta'lim jarayonini boshqarish darajasi va innovatsion faoliyat natijalari asosida baholandi [8].

Olingan natijalarni qayta ishlashda statistik va qiyosiy tahlil usullaridan foydalanildi. Pedagoglarning liderlik kompetensiyasiga oid ko'rsatkichlari foizlarda ifodalanib, ularning kasbiy tajriba va kompetensiyalar o'rtasidagi bog'liqligi tahlil qilindi [9]. Shu bilan birga, liderlik kompetensiyasining pedagogik faoliyat samaradorligiga ta'siri ilmiy jihatdan asoslab berildi. Tadqiqot natijalari asosida pedagogik kompetensiyalar tizimida liderlik kompetensiyasini rivojlantirishga oid metodik tavsiyalar ishlab chiqildi [10].

Natijalar

Tadqiqot natijalari pedagogik kompetensiyalar tizimida liderlik kompetensiyasining integrativ xarakterga ega ekanligini ko'rsatdi [1]. Tahlillar davomida pedagoglarning kommunikativ, tashkiliy, refleksiv va innovatsion kompetensiyalari bilan liderlik kompetensiyasi o'rtasida kuchli o'zaro bog'liqlik mavjudligi aniqlandi [2]. Ayniqsa, liderlik salohiyati yuqori bo'lgan pedagoglarda ta'lim jarayonini samarali tashkil etish, o'quvchilarni motivatsiyalash va jamoaviy hamkorlikni yo'lga qo'yish ko'rsatkichlari yuqori ekanligi kuzatildi. Anketa va kuzatish natijalari pedagoglarning aksariyati liderlik kompetensiyasini zamonaviy pedagog faoliyatining muhim tarkibiy qismi sifatida baholashini ko'rsatdi [3]. Tadqiqot davomida kommunikativ kompetensiya bilan liderlik kompetensiyasi o'rtasidagi bog'liqlik eng yuqori ko'rsatkichlardan biri ekanligi aniqlandi. Bu holat pedagogning samarali muloqot olib borishi, jamoani boshqarishi va ta'lim muhitida ijobiy psixologik atmosfera yaratishi bilan izohlandi [4].

Shuningdek, innovatsion kompetensiya va kreativ fikrlash ko'rsatkichlari ham liderlik kompetensiyasining muhim tarkibiy qismlaridan biri ekanligi tasdiqlandi [5]. Pedagoglarda innovatsion faoliyatga moyillik ortgani sari ularning liderlik qobiliyatlari ham rivojlanishi kuzatildi. Refleksiv kompetensiya ko'rsatkichlari esa pedagoglarning o'z faoliyatini tahlil qilish, muammolarni aniqlash va ularni samarali hal etish qobiliyatiga bevosita ta'sir ko'rsatishi aniqlandi.

1-jadval Pedagogik kompetensiyalar tizimida liderlik kompetensiyasi ko'rsatkichlari

Kompetensiya	Yuqori daraja	O'rta daraja (%)	Past daraja (%)
--------------	---------------	------------------	-----------------

turlari	(%)		
Kommunikativ kompetensiya	82	14	4
Tashkiliy kompetensiya	76	18	6
Innovatsion kompetensiya	71	22	7
Refleksiv kompetensiya	68	24	8
Strategik fikrlash	73	19	8
Emotsional intellekt	79	15	6
Liderlik kompetensiyasi	81	13	6

Tahlillar natijasida liderlik kompetensiyasi pedagogik faoliyat samaradorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi aniqlandi [6]. Liderlik kompetensiyasi yuqori bo'lgan pedagoglarda dars jarayonining sifati, o'quvchilar bilan hamkorlik va innovatsion metodlardan foydalanish darajasi yuqori ekanligi kuzatildi. Shu bilan birga, liderlik kompetensiyasi boshqa pedagogik kompetensiyalarni integratsiyalovchi omil sifatida namoyon bo'ldi [7]. Tadqiqot davomida pedagogik tajriba va liderlik kompetensiyasi o'rtasida ham musbat bog'liqlik mavjudligi aniqlandi. Uzoq yillik tajribaga ega pedagoglarda tashkiliy qobiliyat, emotsional barqarorlik va strategik fikrlash ko'rsatkichlari yuqori bo'ldi [8]. Natijalar asosida liderlik kompetensiyasini rivojlantirish pedagoglarning kasbiy mahoratini oshirish va ta'lim sifatini yaxshilashda muhim omil ekanligi ilmiy jihatdan asoslandi.

Muhokama

Mazkur tadqiqot natijalari pedagogik kompetensiyalar tizimida liderlik kompetensiyasi integrativ xarakterga ega ekanligini tasdiqladi [1]. Tadqiqot davomida liderlik kompetensiyasi pedagogning kommunikativ, tashkiliy, refleksiv va innovatsion kompetensiyalarini birlashtiruvchi muhim omil sifatida namoyon bo'ldi. Ayniqsa, kommunikativ kompetensiyaning yuqori darajada shakllanganligi liderlik faoliyatining samaradorligini oshirishi aniqlandi. Bu holat pedagogning jamoa bilan samarali muloqot o'rnatishi, o'quvchilarni motivatsiyalashi va ijobiy ta'lim muhitini yaratishi bilan izohlanadi [2]. Tadqiqot natijalari pedagogik liderlik va innovatsion faoliyat o'rtasida ham uzviy bog'liqlik mavjudligini ko'rsatdi [3]. Innovatsion kompetensiyasi yuqori bo'lgan pedagoglar ta'lim jarayonida yangi metod va texnologiyalarni qo'llashga ko'proq moyillik bildirganligi kuzatildi. Bu esa liderlik kompetensiyasi pedagogning kreativ fikrlashi va o'zgarishlarga moslashuvchanligi bilan chambarchas bog'liq ekanligini tasdiqlaydi. Zamonaviy ta'lim sharoitida pedagog nafaqat bilim beruvchi mutaxassis, balki innovatsion jarayonlarni boshqaruvchi lider sifatida ham faoliyat yuritishi zarur [4].

Refleksiv kompetensiyaning liderlik kompetensiyasi bilan bog'liqligi ham tadqiqot davomida muhim omillardan biri sifatida qayd etildi. O'z faoliyatini tahlil qila oladigan,

pedagogik jarayondagi muammolarni aniqlab, ularni bartaraf etish yo'llarini ishlab chiqadigan pedagoglarda liderlik ko'rsatkichlari yuqori bo'lishi kuzatildi [5]. Bu holat refleksiya pedagogning kasbiy rivojlanishi va o'zini o'zi takomillashtirishida muhim mexanizm ekanligini ko'rsatadi. Shuningdek, emotsional intellekt ko'rsatkichlarining yuqoriligi pedagogik liderlik samaradorligiga sezilarli ta'sir qilishi aniqlandi [6]. Emotsional jihatdan barqaror pedagoglar o'quvchilar va hamkasblar bilan samarali munosabatlar o'rnatishi, nizoli vaziyatlarni konstruktiv hal qilishi hamda jamoada sog'lom psixologik muhit yaratishi mumkinligi kuzatildi. Shu sababli liderlik kompetensiyasini shakllantirishda emotsional intellektni rivojlantirish muhim omillardan biri hisoblanadi.

Tahlillar natijasida pedagogik tajriba bilan liderlik kompetensiyasi o'rtasida musbat bog'liqlik mavjudligi ham aniqlandi [7]. Tajribali pedagoglarda strategik fikrlash, tashkiliy qobiliyat va jamoani boshqarish ko'nikmalari nisbatan yuqori ekanligi qayd etildi. Biroq yosh pedagoglarda innovatsion faoliyatga moyillik va axborot texnologiyalaridan foydalanish ko'rsatkichlari yuqoriroq bo'lishi kuzatildi. Bu esa liderlik kompetensiyasini rivojlantirishda tajriba va innovatsion yondashuvning o'zaro uyg'unligini ta'minlash zarurligini ko'rsatadi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari liderlik kompetensiyasi pedagogik kompetensiyalar tizimida integrativ funksiyani bajarishini ilmiy jihatdan asoslab berdi [8]. Liderlik kompetensiyasi pedagogning kasbiy faoliyat samaradorligini oshirish, ta'lim sifatini yaxshilash va innovatsion muhitni shakllantirishda muhim omil hisoblanadi. Shu sababli pedagoglarni tayyorlash va malakasini oshirish jarayonida liderlik kompetensiyasini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish zarur.

Xulosa

Mazkur tadqiqot natijalari pedagogik kompetensiyalar tizimida liderlik kompetensiyasi muhim integrativ xarakterga ega ekanligini ko'rsatdi. Tadqiqot davomida liderlik kompetensiyasi pedagogning kommunikativ, tashkiliy, innovatsion, refleksiv va emotsional kompetensiyalarini o'zaro birlashtiruvchi asosiy omillardan biri ekanligi aniqlandi [1]. Ayniqsa, liderlik salohiyati yuqori bo'lgan pedagoglarda ta'lim jarayonini samarali tashkil etish, jamoa bilan hamkorlikni rivojlantirish va o'quvchilar motivatsiyasini oshirish ko'rsatkichlari yuqori bo'lishi kuzatildi. Tadqiqot natijalari pedagogik liderlikning innovatsion faoliyat bilan chambarchas bog'liqligini ham tasdiqladi [2]. Zamonaviy ta'lim muhitida pedagog nafaqat bilim beruvchi mutaxassis, balki ta'lim jarayonini boshqaruvchi, yangiliklarni joriy etuvchi va ijtimoiy hamkorlikni rivojlantiruvchi lider sifatida faoliyat yuritishi zarurligi aniqlandi. Shu bilan birga, emotsional intellekt va refleksiv kompetensiyaning rivojlanganligi liderlik samaradorligiga bevosita ta'sir qilishi ilmiy jihatdan asoslab berildi [3].

Shuningdek, tadqiqot davomida pedagogik tajriba va liderlik kompetensiyasi o'rtasida musbat bog'liqlik mavjudligi kuzatildi. Tajribali pedagoglarda strategik fikrlash, tashkiliy qobiliyat va jamoani boshqarish ko'nikmalari yuqori bo'lishi qayd etildi [4]. Bu esa pedagoglarni tayyorlash va malakasini oshirish jarayonida liderlik kompetensiyasini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish zarurligini ko'rsatadi. Umuman olganda, liderlik kompetensiyasi pedagogik kompetensiyalar tizimida integrativ funksiyani bajarib, pedagogning kasbiy faoliyat samaradorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Shu sababli ta'lim tizimida pedagogik liderlikni rivojlantirish, innovatsion va kommunikativ kompetensiyalarni takomillashtirish hamda zamonaviy pedagoglarni lider sifatida shakllantirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bush, T. (2018). Educational Leadership and Management: Theory, Policy, and Practice (5th ed.). London: Sage Publications.
2. Fullan, M. (2014). The Principal: Three Keys to Maximizing Impact. San Francisco: Jossey-Bass.
3. Goleman, D. (2017). Leadership That Gets Results. Boston: Harvard Business Review Press.
4. Hargreaves, A., & Fullan, M. (2015). Professional Capital: Transforming Teaching in Every School. New York: Teachers College Press.
5. Leithwood, K., & Louis, K. S. (2012). Linking Leadership to Student Learning. San Francisco: Jossey-Bass.
6. Muslimov, N. (2020). Pedagogik mahorat va kompetentlik. Toshkent: Fan nashriyoti.
7. Northouse, P. G. (2019). Leadership: Theory and Practice (8th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
8. Shavkatov, N. (2021). Pedagogik kompetensiya va zamonaviy ta'lim. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
9. Xolbekov, A. (2022). Pedagogik liderlikning psixologik asoslari. Pedagogika jurnali, 5(2), 44–51.
10. Zeer, E. F. (2017). Kompetensiyaviy yondashuv asoslari. Moskva: Akademiya.
11. Zimnyaya, I. A. (2010). Klyuchevye kompetensii kak rezultat obrazovaniya. Moskva: Issledovatel'skiy tsentr problem kachestva podgotovki spetsialistov.
12. Karimova, D. (2021). Pedagogik kompetensiyalarni rivojlantirishning innovatsion texnologiyalari. Ta'lim va innovatsiya, 3(1), 27–34.
13. Yuldashev, O. (2020). Ta'lim tizimida liderlik kompetensiyasini shakllantirish omillari. Xalq ta'limi, 4(6), 58–63.
14. Hoy, W. K., & Miskel, C. G. (2013). Educational Administration: Theory, Research, and Practice (9th ed.). New York: McGraw-Hill Education.
15. Sergiovanni, T. J. (2015). Strengthening the Heartbeat: Leading and Learning Together in Schools. San Francisco: Jossey-Bass.